

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

Viite: Lausuntopyyntö asiasta HE 99/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden ihmisten asemaa ja heidän oikeuksiensa toteutumista. Vanhusasiavaltuutettu seuraa lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja arvioi niiden vaikutuksia ikääntyneisiin.

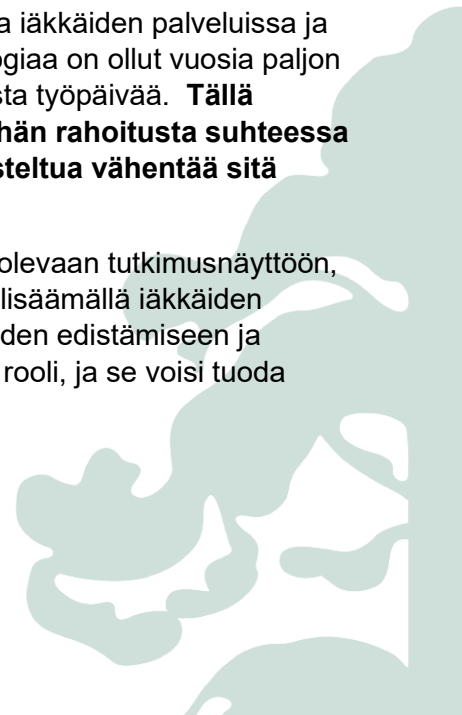
Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan yli 1,3 miljoonaa yli 65-vuotiasta. Heistä 75 vuotta täyttäneitä on noin 670 000 ja yli 90-vuotiaita yli 60 000. Iäkkäiden ihmisten osuus väestöstä on suuri ja kasvaa edelleen.

Vanhuspalvelujen saatavuutta parannettava

Ikääntyneiden palvelujen saatavuus on heikentynyt useana peräkkäisenä vuonna. On yhä vaikeampi saada kotihoitoa ja ympärivuorokautista hoitoa ja lisäksi omaishoidon sopimusten määrä on THL:n tietojen mukaan vähentynyt. **On välttämätöntä turvata nykyistä riittävämpi rahoitus näiden ikääntyneiden palvelujen järjestämiseen ja yhtä välttämätöntä on seurata tiiviisti tilanteen kehittymistä alueilla.**

Talousarvioissa on esitetty teknologian roolin kasvattamista iäkkäiden palveluissa ja sitä kautta mahdollisia kustannussäästöjä. Erilaista teknologiaa on ollut vuosia paljon käytössä näissä palveluissa ja se on olennainen osa jokaista työpäivää. **Tällä hetkellä ikääntyneiden palveluihin suunnataan liian vähän rahoitusta suhteessa iäkkäiden ihmisten tarpeisiin eikä sen vuoksi ole perusteltua vähentää sitä teknologian käyttöön vedoten.**

Vanhusasiavaltuutetun näkemys, joka perustuu olemassa olevaan tutkimusnäyttöön, on se, että palvelutarpeeseen voidaan parhaiten vaikuttaa lisäämällä iäkkäiden mahdollisuuksia kuntoutumiseen ja toimintakyvyn ja terveyden edistämiseen ja ylläpitoon. Tässä teknologialla voisi olla nykyistä suurempi rooli, ja se voisi tuoda kustannussäästöjä kuntoutuspalveluihin.

Huomio pienituloisten iäkkäiden asemaan

Vanhusasiavaltuutettu on korostanut antamissaan lausunnoissa ja kannanotoissa kaikkein pienituloisimpien, vaikeasti sairaiden ja toimintakyvyltään heikentyneiden ikääntyneiden ihmisten heikkoa asemaa ja monien ongelmien samanaikaista kasautumista heille.

Pienituloisuus, toimintakyvyn laskun myötä kasvavat sosiaali- ja terveydenhuollon menot sekä nousevat asumisen kustannukset ja elinkustannukset yhdessä sosiaaliturvaleikkauksien kanssa voivat lisätä ja syventää ikääntyneiden taloudellista huono-osaisuutta. Saman suuntaisia havaintoja on esitetty myös tuoreessa sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa vuosien 2024-2026 muutosten yhteisvaikutuksista.

Vanhusasiavaltuutettu toteaa, että tehtäessä useita sosiaaliturvan uudistuksia ja leikkauksia samaan aikaan on erityisen tärkeää arvioida myös niiden eri muutosten kokonaisvaikutuksia niihin iäkkäisiin henkilöihin, joiden lähtötilanne on jo tavanomaista vaikeampi. Näin voidaan ehkäistä huono-osaisuutta tai sen vaikeutumista.

Vanhusasiavaltuutettu on saanut yhteydenottoja pienituloisilta iäkkäiltä siitä, että he tinkivät lääkkeistä, hoitotarvikkeista sekä terveyspalveluiden käytöstä. Myös eri selvitysten mukaan ne ikääntyneet, joilla on paljon terveydenhoitoon liittyviä kuluja, kokevat merkittäviä taloudellisia vaikeuksia (esim. Hetemaa ym. 2018, Tervola ym. 2020). **Taloudellisen niukkuuden vuoksi osa ikääntyneistä jättää hakeutumatta välttämättömääkin hoitoon.** Tämä on merkittävä ongelma, koska matalassa sosioekonomisessa asemassa olevien sairastavuus on jo muutenkin suurempaa.

Voimakkaasti kohonneet asiakasmaksut vaikeuttavat monen iäkkään elämää ja jopa estävät tarpeellisiin palveluihin hakeutumisen. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston tuoreen SOLDEX-tutkimuksen mukaan osa kotihoidon asiakkaista oli vähentänyt kotihoidon käyntejä rahanpuutteen vuoksi, vaikka he olisivat tarvinneet nämä palvelut. Mahdollisuudesta hakea asiakasmaksujen alentamista tulee kertoa palvelujen käyttäjille nykyistä laajemmin. Lisäksi maksujen perimättä jättäminen olisi tehtävä nykyistä velvoittavammaksi, mikäli on selvää, että henkilöllä on suuria vaikeuksia selvittää asiakasmaksuistaan.

Moni iäkäs kokee monimutkaiseksi ja vaikeaksi sosiaalitukien hakemisen erityisesti, jos he eivät käytä sähköistä asiointia. On tärkeää, että kaikkein iäkkäimpien kokemukset ja toiveet otetaan huomioon, kun sosiaaliturvaa uudistetaan ja sen hakukäytäntöjä kehitetään.

Viimeaikainen elinkustannusten nousu on vaikeuttanut jopa päivittäisten hankintojen tekemistä monella pienituloisella iäkkäällä ja nostanut heidän terveysmenojaan ja asumiskustannuksiaan. Talousarviossa esitetty arvolisäverokantaan kuuluvien hyödykkeiden verokannan lasku 14 prosentista 13,5 prosenttiin tuonee jonkin verran helpotusta tähän tilanteeseen, mikäli elintarvikkeiden ja lääkkeiden hinnat kuluttajille laskevat vastaavasti.

Tilastokeskuksen ja Eläketurvakeskuksen mukaan iäkkäiden pienituloisuus on muita yleisempää yksinasuvilla, sekä naisilla ja yli 84-vuotiailla. STM:n mukaan yli 65-vuotiaita pienituloisia on yhteensä 166 300, ja määrä on kasvanut. STM toteaa myös,

että köyhyysrajan alapuolella elää eläkeläisiä suunnilleen yhtä usein kuin muitakin väestöryhmiä.

Vanhusasiavaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle 2024 esittänyt ratkaisuehdotuksia ikääntyneiden välttämättömän toimeentulon varmistamiseksi. Vanhusasiavaltuutettu esitti suosituksenaan, että nostetaan pienimpien eläkkeiden ostovoimaa vastaamaan kohonneita elinkustannuksia. Ikääntyneiden aseman ja oikeuksien kannalta on olennaista turvata pienituloisimpien eläkeläisten oikeus välttämättömään toimeentuloon. (Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024)

Tietoa kaikkein iäkkäimmistä tarvitaan talousarviota tehtäessä

Vanhusasiavaltuutettu on toistuvasti esittänyt ikävaikutusten arviointia säädösvalmisteluun ja päätöksentekoon, kuten valtion talousarvioon. Vaikutusten arvioinnissa on välttämätöntä huomioida ikääntyneiden ihmisten eri ryhmät sekä kiinnitettävä huomiota erityisesti tavanomaista selvästi vaikeammassa asemassa olevien ikääntyneiden sekä kaikkein vanhimpien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Talousarviossa käytetään nyt indikaattoreita, joiden tiedoista puuttuvat kaikkein iäkkäimmät. Tämä sivuuttaa iäkkäimpien tilanteet.

Talousarvion sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan pääluokassa 33 sivuilla 659 ja 660 esitetään seuraintindikaattoreita 2024–2026. Vaikuttavuustavoitteiksi on esitetty mm. *Turvaamme väestön hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden kaikissa tilanteissa*. Tässä kohdassa esitetään elämänlaatunsa hyväksi tuntevien osuudesta vertailutietoa vain 20–64-vuotiaista. Elinympäristön terveyttä ja turvallisuutta käsittelevässä kohdassa taas esitetään tilastotietoja vain 15–74 -vuotiaista. **Vanhusasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että säädösvalmistelussa ja päätöksenteossa huomioidaan ikääntyneiden ja myös kaikkein iäkkäimpien ihmisten tilanne ja kootaan siihen liittyvää tietoa.**

Iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kannattava investointi

Vanhusasiavaltuutettu pitää hyvänä, että iäkkäiden toimintakyvyn ja kotona pärjäämisen tukemiseen sekä omaishoitajien hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja terveyden edistämiseen kohdennetaan määrärahaa.

On huomattava, että omaishoitajista yli puolet on ikääntyneitä henkilöitä. Iäkkäiden lihasvoimaa ja tasapainoa vahvistamalla voidaan esimerkiksi tutkitusti selvästi vähentää iäkkäiden lonkkamurtumia. Samoin muistisairauksien riskejä ja yksinäisyyttä voidaan vähentää vaikuttavaksi todetuilla toimintamalleilla.

Iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveydenedistämisessä on tärkeää turvata järjestöjen rahoitus. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat iäkkäille tärkeitä vapaaehtoistoiminnan areenoja. Järjestöjen kautta saadaan uutta tietoa, tukea esimerkiksi digiasioinnissa, tavataan vertaisia ja voidaan ylläpitää monia taitoja, kuntoa ja toimintakykyä sekä torjua yksinäisyyttä. Järjestöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskuntaa ja niillä on maksutonta, kaikille avointa toimintaa eri asuinalueilla, joka on pienituloisimmille

iäkkäille hyvin tärkeää. Niiden rahoitukseen jo tapahtuneet leikkaukset ovat vähentäneet järjestöjen toimintaa. Talousarviossa esitetyt suuret lisäleikkaukset tulevat entisestään heikentämään järjestöjen toimintaa. **Koska järjestöjen toiminta on aina nojannut vahvasti vapaaehtoisuuteen, on vaarana se, että myös vapaaehtoistoiminta hiipuu, sillä sekin tarvitsee puitteet toteutuakseen.**

lääkäiden asema edelleen heikko digitalisoituneessa yhteiskunnassa

Digitalisaatiota koskevien määrärahojen käyttökohteissa tulisi huomioida myös iäkkäiden perusdigitaalisten oppimiseen ja ylläpitoon liittyvien mahdollisuuksien parantaminen samoin kuin digittömien yhdenvertaiset mahdollisuudet asiointiin.

Digi ensin -hankkeessa, jossa viranomaisasiointia viedään ensisijaisesti sähköiseksi, ei ole varattu rahoitusta iäkkäiden perusdigitaalisen toteuttamiseen. Tämä tarkoittaa myös hyvinvointialueiden ja kuntien palveluja. Tilastokeskuksen ja eri väestötutkimusten perusteella voidaan arvioida, että noin 300 000 iäkästä on vailla perusdigitaalisia ja noin 600 000 tarvitsee tukea sähköiseen asiointiinsa. On välttämätöntä turvata kaikille iäkkäille mahdollisuus hankkia ja ylläpitää digitaalisia, jotta sähköinen asiointi on mahdollista ja turvallista. Yhtä tärkeää on varmistaa digittömien mahdollisuudet vaihtoehtoihin asiointiin- ja tiedonsaannin palveluihin.

Vanhusasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että valtion talousarvioissa varattaisiin rahoitusta iäkkäiden perusdigitaalisen toteuttamiseen ja toimiin, joilla varmistetaan digittömien yhdenvertaisuus. Vanhusasiavaltuutetun eduskuntakertomuksen käsittelyssä kävi ilmi, että millekään valiokunta ei suoranaisesti kuulu se, että yhdenvertaisuus otettaisiin huomioon digitalisaatiota edistettäessä.

Monilla ikääntyneillä, monisairailla, moniongelmaisilla ja heikoimmassa sosioekonomisessa asemassa olevilla potilailla ja asiakkailla on myös muita rajallisemmat mahdollisuudet käyttää digitaalisia sosiaali- ja terveyspalveluja, jolloin **digipalvelujen laaja käyttö voi aiheuttaa ongelmia hoidon ja palvelujen saatavuuden tosiasiallisessa toteutumisessa.**

Helsingissä, lokakuun 6. päivänä 2025

Päivi Topo, vanhusasiavaltuutettu

Marjut Vuorela, erityisasiantuntija

Lähteet:

Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024 <https://vanhusasia.fi/julkaisut>

Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveyspalvelulainsäädännön 2024–2026 muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Sosiaali- ja terveysministeriö 2025 https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/63ed29f6-a891-4229-9755-7fb579ae4219/b735e2ce-26a9-423f-9781-335ff17c7a51/MUISTIO_20250922095602.PDF

Hetemaa ym. 2018. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen kohdentuminen, vaikutukset ja oikeudenmukaisuus. Valtioneuvoston kanslia.

Tervola ym. 2020. Kotitalouksien terveysmenojen vaikutukset köyhyyteen Suomessa. INVEST Working papers 1/2020.